

ЕТИЧНИ АСПЕКТИ НА ОТГОВОРНОСТТА НА ЛЕКАРИТЕ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Гл. ас. д-р Антония Илиева

Юридически факултет

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Резюме

Професионалната етика представлява съвкупност от правила и нравствени норми за поведение, които са основен елемент от дейността на различните съсловни организации. От правна гледна точка, законодателят урежда двусмислено етичните правила, като от една страна ги регламентира като задължителни правни актове чрез т.н. кодекси, а от друга - предоставя автономност на съсловните организации да ги разпишат детайлно.

Настоящото изследване има за цел да анализира дейността на съсловната организация на лекарите и да разгледа правната същност на Кодекса за професионална етика и съсловната отговорност, която той поражда във връзка с ежедневно упражняваната дейност на медицинските специалисти.

Ключови думи: Кодекс за професионална етика на лекарите, Закон за съсловните организации, медицински специалисти, етични кодекси.

Abstract

Professional ethics is a set of rules and moral standards of behaviour that are initial elements of the legal area for various professional organizations.

From the legal point of view the ethic rules are regulated by the legislature. They are administrated as compulsory legal acts through codes. Besides, the professional organizations can describe these codes in details as well as observe and penalized them when there is a violation.

This study aims to examine the professional organization of physicians, to analyze the legal significance and meaning of the Code of Professional Ethics and Professional Responsibility, which it induces with activities of the medical care.

Key words: Doctor's professional ethic code, Law on professional organizations, medical professionals, Ethic Codes.

1. Правни възможности за практикуване на лекарската професия

В чл.1 от Кодекса за професионална етика на лекарите е посочено, че *„лекарската професия може да се изпълнява само от лице с висше медицинско образование и призната в Република България правоспособност“*. Анализирайки разпоредбата е видно, че за да се практикува професията трябва да са налице два елемента-придобита образователна степен и членство в Българския лекарски съюз. Наличието на придобита образователна степен по медицина не изчерпва законовия елемент, който трябва да съществува, за да може даден медицински специалист да практикува професията си.

В Закона за съсловните организации на лекарите и лекарите по дентална медицина и по конкретно в чл.3, ал.1¹ е записано, че всички лекари, които практикуват медицинската професия членуват в Български лекарски съюз (БЛС) и Български зъболекарски съюз (БЗС). Чрез това си действие лицата, придобили медицинско образование, придобиват и правното основание за практикуване на професията. От посочената правна норма могат да бъдат изведени още два задължителни критерия, които пряко засягат ефективното практикуване на медицинската професия. Единият критерий е юридически - изразява се в нормативното изискване за задължително членство в съответната съсловна организация и има императивен характер. Другият критерий може да бъде приравнен като медицински - лицата, които желаят да упражняват професията си не трябва да страдат от заболявания, застрашаващи здравето и живота на пациента². Двата посочени критерия не биха могли да съществуват самостоятелно. Ако юридическият критерий е изпълнен, но е налице пречка относно психическата и физическа надеждност на лекаря, която би довела до създаване на предпоставки, застрашаващи живота и здравето на пациентите, в правомощието на министъра на здравеопазването е да издаде заповед, с която да заличи медицинския специалист от листата на практикуващите. За да бъде гарантирана обективността на подобна заповед, законът дава възможност тя да бъде обжалвана по реда на Административнопроцесуалния кодекс (АПК). Когато и двата критерия съществуват кумулативно, лицето може да практикува медицинската професия без никакви налични пречки - правен аргумент се съдържа в чл. 13, ал.3 от ЗСОЛЛДМ. В посочената разпоредба е разписано, че всички лица, практикуващи медицинската професия се вписват в национален регистър воден от Управителния съвет на БЛС, който се обнародва в *„Държавен вестник“*. Списъкът с имената на регистрираните да упражняват професията се актуализира всяка година.

¹ ЗСОЛЛДМ - Обн. ДВ. бр.83 от 21 Юли 1998г., изм. ДВ. бр.39 от 20 Май 2011г.

² Вълканова, М., *„Медицинско право“*, Стено, Варна 2014,с.60-180

2. Правна същност и структура на Българския лекарски съюз

Съсловната организация на лекарите (БЛС) е създадена като корпорация на публичното право³, в която се предвижда задължително членуване на специалистите, предоставящи медицинска услуга. Тази корпорация разполага с известни публичноправни функции за организиране, контрол и дисциплинарна власт спрямо същите специалисти. По същество тя е структурно обособена и нормативно формирана на основата на закона. Дейността и структурата ѝ на управление се регулират пряко от специален закон - Закона за съсловните организации на лекарите и лекарите по дентална медицина⁴. Структурно се състои от Събор на БЛС, Управителен съвет, Контролна комисия и Комисия по професионална етика. БЛС упражнява своята дейност по места чрез свои районни колегии. Функциите на Съюза се изразяват в следното:

- представлява своите членове и защитава техните професионални права и интереси;
- представлява своите членове като страна при сключване на Националния рамков договор по задължителното здравно осигуряване;
- приема Правила за добра медицинска практика, предлага ги за утвърждаване от министъра на здравеопазването и упражнява контрол по спазването им;
- налага санкциите, предвидени в ЗСОЛЛДМ;
- съставя и води национален електронен регистър и районни регистри на членовете си;
- участва със свои представители във Висшия медицински съвет към Министерството на здравеопазването;
- изготвя Кодекс за професионална етика на лекарите и упражнява контрол по спазването му.

От изброените функции, които упражнява съсловната организация на лекарите, интерес за настоящото изследване представлява изготвянето на Кодекса за професионална етика. Очевидно законодателят ни е делегирал правото да упражняваме вътрешноведомствен контрол по отношение на морално-етичните проблеми, които се пораждат при практикуването на медицинската професия.

Интерес представлява начинът на приемане и утвърждаване на Кодекса за професионална етика на съсловието. В чл.9 ал.2 от ЗСОЛЛДМ е посочено, че Кодексът се приема от Събора на БЛС, след което се предлага на министъра на здравеопазването за утвърждаване и публикуване в Държавен вестник.

³ Определението е посочено от КС в Решение №29 от 11 ноември 1998г., по конституционно дело № 28 от 1998г.

⁴ Правно становище относно статута на Българския ветеринарен съюз, налично на: www.bvsbg.com/indexdetails_file_download.php?elem_id=99, посетен 26.03.2018г.

Това създава необоримата презумпция за достъпност и известност на съответния акт, която до известна степен му предава обликът на законовите изисквания⁵. Тук е мястото да споменем, че подобен тип актове попадат в полето на т.нар. „меко право“ (Soft Law - норми и правила, частично притежаващи белезите на правни актове, но не придобили статута на закони).

Съборът на БЛС, приема уставите и кодексите за професионална етика с квалифицирано мнозинство от две трети, а всички останали решения - с обикновено мнозинство от присъстващите - арг. чл.10, ал.2 ЗСОЛДМ.

Контролната комисия на БЛС контролира законосъобразността и уставосъобразността на взетите от Управителния съвет решения и тяхното изпълнение - арг. чл. 15 ЗСОЛДМ.

Комисията по професионална етика има следните правомощия:

- следи за спазването на правилата на добра медицинска практика;
- произнася се по професионално-медицински, морално-етични и деонтологични въпроси, свързани с упражняването на професията;
- произнася се по искане на комисиите по професионална етика на районните колегии на БЛС;
- оказва методична помощ на комисиите по професионална етика на районните колегии на БЛС.

Настоящото проучване няма за цел да разглежда в детайли структурата на Съюза. Тук споменаваме основните органи, като особено внимание ще се обърнем на Комисията по професионална етика, основен орган за контрол на морално-етичната и съсловна отговорност.

3. Същност и значение на етичната и съсловна отговорност

От няколко десетилетия насам започнаха по-интензивно да се изучават правните аспекти на медицината. Формира се нов клон на правото - Медицинско право. Медици и юристи започнаха да поставят въпроси за границата и взаимодействието между етиката и правото в медицината. Безспорно моралните принципи са основа за развитието на правните норми.

От една страна, етичните норми са правила за поведение и въплъщават идеалите, към които човек трябва да се стреми. Неетичното поведение е неприемливо и нежелано от обществото. Нарушаването на етичните правила има негативни последици, свързани с това как човек възприема собствената си постъпка и каква оценка получава от социума.

⁵ Пехливанов, К.-„Етични кодекси в Българското право“, електронно издание-Studia Iuris, с.10-18.

От друга страна, правото дефинира границите на индивидуалното поведение, определени от обществото, чието преминаването е свързано с налагането на външни санкции като осъждане в граждански или наказателен аспект, отнемане на право за упражняване на професията и др⁶.

Ако погледнем извън пределите на гражданската, наказателната и административна отговорност, позовавайки се и на Кодекса за професионална етика, ще попаднем в приложното поле на съсловната отговорност, от която също произтичат рестриктивни санкции, засягащи интегритета и материалното състояние на медицинския специалист. Границите на този вид отговорност са ясно определени в Кодекса и почиват на основата на принципите на професионална компетентност и отговорност, честност, човечност, милосърдие и добросъвестност.

В последните няколко години, впечатление прави, че в ежедневната си практика лекарите проявяват различно отношение към пациентите си в зависимост от техния социален статус и материално положение. Практиката показва, че расте броя на подадените жалби от пациенти в НЗОК и БЛС, свързани с непристойно и грубо поведение от страна на медицинските специалисти.

4. Морално-етична отговорност

По мое мнение етичната отговорност има двояк характер. От една страна е обвързана с персоналната личност на индивида в качеството му на човек и има по-скоро морален характер, но от друга - е подчинена на придобитата професионална квалификация „лекар“, от която следват правните елементи, свързани с пораждането на съсловната отговорност. Етиката съдържа правила за поведение на отделния човек, т.е. те са продукт на разбирането за добро и зло. Според закона не съществуват дилеми, когато правната норма следва етичния принцип. Етичното поведение е идентично с изискването на закона. Съществуват, макар и изолирани случаи, в които етиката и правото поставят различни изисквания.

В ежедневната медицинска практика от съществено значение е намирането на правилното решение във всеки подобен случай. В определени ситуации медицинските специалисти са изправени пред избора какво да бъде тяхното поведение - такова, съобразено с етиката или такова, съобразено с правото. Какво конкретно поведение ще бъде следвано - етично или законосъобразно - зависи от приемането на евентуалните негативни последици⁷.

⁶ Радева, М., - „Етични и правни норми в медицината“, „Научни трудове на Русенския Университет“, 2011, том.50, серия 8.1, с.14-15
⁷ Радева, М., - „Етични и правни норми в медицината“, „Научни трудове на Русенския Университет“, 2011, том.50, серия 8.1, с.14-18

Морално-етичната отговорност не произлиза пряко от закона. Липсата и на конкретно правно регламентиране създава предпоставки за неточности при нейната квалификация, липса на аргументираност, създава трудности при определяне на правния състав, по който да бъде квалифицирано деянието и санкциониран нарушителя. В този случай по-скоро законодателят е разчитал на моралните ценности на субектите и на тяхната добронамерена воля да не пристъпват неписаните правила на добрия професионален етикет.

5. Съсловна отговорност

Когато говорим за етична и съсловна отговорност ясно трябва да разграничим обстоятелството, че съсловната отговорност произтича пряко от закона.

Неетичното поведение от страна на медицинския специалист е предпоставка за образуване на процедура и налагане на санкция от съсловната организация, но не е единствен пораждащ елемент за това. Трябва да отбележим, че Кодексът за професионална етика на лекарите обхваща професионалните и нравствено-морални качества, които са въпроси от особена важност за дейността на съсловието. Правните норми са част от централизирана система за социално регулиране, чието функциониране се осъществява и чрез дейността на специално създадени институции, а не само по пътя на саморегулацията на поведението. В крайна сметка правните норми са гарантирани чрез централизирано и еднократно прилагани публични (прилагани от името на цялата общност, а не на изпълнителя им) физически (в по-широк смисъл – материални) санкции. Като пример на казаното отново ще акцентираме върху отношението към лекарската етика в нашата правна система. От него е видно, че лекарите (включително и денталните) носят отговорност за неспазване на правилата, предвидени в кодексите за професионална етика⁸. Те носят отговорност за следните нарушения, допуснати при изпълнение на професионалните си задължения:

1. неспазване на правилата, предвидени в кодексите за професионална етика;
2. неспазване на правилата за добра медицинска практика (чл. 37 от ЗСОЛЛДМ).

За констатирани нарушения по предходните две точки на лекарите могат да бъдат налагани следните наказания:

- порицание;
- глоба в размер една до пет минимални работни заплати - и съответно в размер от пет до десет минимални работни заплати - за по-тежко нарушение;
- заличаване от регистъра на колегията за срок от 3 месеца до една година - и за по-тежки нарушения, за срок от 6 месеца до две години.-арг. чл.38 от ЗСОЛЛДМ.

⁸ Гройсман, С., Етичните кодекси като източници на правото: общотеоретичен поглед към правната регулация чрез морални понятия., достъпно на: <http://challengingthelaw.com/pilosophia/etichnite-kodeksi/> правен сайт, посетен на 20.03.2018г.

Жалбите за извършени нарушения се разглеждат от Комисиите по професионална етика. Нарушения, свързани с неспазване на правилата, разписани в Кодекса по професионална етика се установяват с акт за констатирано нарушение. Актове имат право да съставят всички членове на комисиите по професионална етика. Наказателни постановления се издават от председателя на Управителния съвет на районната колегия на БЛС. Съставянето на актовете, издаването и обжалването на наказателните постановления по ЗСОЛЛДМ се извършват съгласно Закона за административните нарушения и наказания. При определяне на административното наказание се вземат предвид тежестта на нарушението, подбудите за неговото извършване, повторемост на нарушенията и други смекчаващи и отегчаващи вината обстоятелства (чл.27, ал.2 от ЗАНН - доп. ДВ., бр.107 от 24 декември 2014г.). Тук трябва да се има предвид, че административно-наказателната отговорност е лична. Ако в жалбата са посочени повече от един субект на нарушението, не би могло да се попадне в хипотезата на солидарната отговорност. Комисията по професионална етика трябва да разгледа и определи административно-наказателната отговорност персонално за всеки един от нарушителите⁹. Важно е тук да бъде направено следното уточнение, че налагането на наказания от Комисията по професионална етика не отменя търсенето на наказателна, гражданска или дисциплинарна отговорност по Кодекса на труда. Адресати на жалбите до комисията могат да бъдат пациенти, лекари, лекари по дентална медицина, както и при самосезиране на комисията.

Изводи

1. Наличието на етични кодекси в българското право налага пред законодателя необходимостта по-конкретно да се уреди правния статут на подобен вид актове. Към настоящия момент правната стойност на тези актове е поставена под въпрос и създава известни правни трудности по отношение на дела, имащи за предмет морално-етични въпроси.

2. Предвид непрестанната реформа в структурата на здравеопазването през последните години, считаме че трябва да бъде обърнато внимание и на законово установения механизъм за саморегулиране на медицинската професия чрез промяна на ЗСОЛЛДМ.

3. Осезаема е и необходимостта от създаването на адекватна правна квалификация свързана с морално-етичната отговорност. Към момента такава липсва изцяло.

⁹ Спасов, С. Analysis of complaints, requests and complaints, received at the SPE of RLK BMA-Plovdiv for the period 2007-2011 years. Сборник Юбилейна научна конференция 80 год. Областна болница гр.Кърджали „Регионален модел за качествено лечение и модерно управление“, 25-28.10.2012г, гр. Кърджали, с.10-18

4. Актовете, приети от съсловните медицински организации, могат да бъдат причислени в групата на т.нар. „меко право“, което би могло да доведе до отмяна на наложените наказателни постановления при обжалването им пред съдилищата.